

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертаційну роботу
Павлик Наталії Василівни
«Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за
спеціальністю 19.00.07 - «Педагогічна та вікова психологія»

Дисертаційне дослідження Н. В. Павлик присвячене важливій проблемі - вивченню духовно-морального аспекту психологічних основ гармонізації характеру особистості в юнацькому віці.

Актуальність дослідження полягає в тому, що для сучасної освіти формування духовно-моральної самосвідомості у юнаків та дівчат є надто важливим й відповідальним завданням, оскільки саме в юнацькому віці закладаються ті основи, на яких будуватиметься духовно-моральний стрижень характерологічного розвитку особистості. Юнацький вік є сензитивним щодо морального самовизначення. Сучасна молодь, яка ще не встигла набути достатнього життєвого досвіду, має гідно відповідати на соціально-політичні виклики сьогодення. Ситуація економічної, політичної та й військової нестабільності українського суспільства зумовлює полімодальність життєвих орієнтирів, що загострює проблему розвитку гармонійного характеру юнаків та дівчат.

Наразі, як свідчить досвід психолого-виховної роботи з молоддю, існує значний попит на розробку практичних методів гармонізації характеру особистості шляхом свідомої актуалізації вищих, зокрема, духовно-моральних цінностей, які сприяють розвитку відповідних гармонійних якостей характеру.

Виходячи з актуальності обраної теми, автор ставить перед собою мету: розробити та впровадити психолого-педагогічні засоби гармонізації характерологічного розвитку сучасної молоді.

У досягненні поставленої мети дисертантка виходить з дослідницької гіпотези про те, що гармонізація характеру особистості в юнацькому віці детермінується, передусім, духовно-моральним становленням; а психологічний супровід юнацтва, в цьому контексті, може здійснюватись шляхом створення умов духовно-моральної самоактуалізації.

Оригінальність постановки та важливість дослідницьких завдань полягає у тому, що перспективи вирішення наукової проблеми не обмежуються суто теоретичним аспектом вивчення особливостей характеру і визначенням критеріїв його гармонійності, а й поширюються на практичну сферу: розробку та експериментальну апробацію розвивальної програми гармонізації характеру старшокласників і студентів. У цьому полягає практична значущість даного

дослідження.

Всебічний якісний аналіз існуючих філософських, християнсько-антропологічних, психотерапевтичних та науково-психологічних, підходів до розуміння гармонійного характерологічного розвитку особистості дозволив дисертантці обґрунтувати власний духовно-моральнісний підхід до гармонізації характеру в юнацькому віці. Зазначений підхід спирається на концепції особистісного та екзистенційного психологічних підходів, а також парадигм християнської антропології та позитивної психотерапії. Творчо переосмисливши зазначені концептуальні підходи Н. В. Павлик продемонструвала власне бачення проблеми гармонізації характеру шляхом духовно-моральної самоактуалізації особистості в юнацькому віці.

Відповідно до духовно-моральнісного підходу, особистість розглядається дисертанткою як ієрархічна система, вищим детермінуючим рівнем якої є підсистема духовно-моральних утворень, що обумовлює розвиток вольових, комунікативних, інтелектуальних та інших характерологічних якостей юнаків та дівчат.

Авторка теоретично обґрунтовує та емпірично досліджує структуру характеру відповідно до підструктур особистості; тип, змістовне наповнення і рівень гармонійності характеру, психологічні механізми, детермінанти і закономірності гармонізації характеру в процесі духовно-морального становлення особистості юнацького віку.

До наукової новизни роботи слід віднести визначення таких дихотомічних критеріїв гармонійності характеру в юнацькому віці як моральна вихованість - невихованість, урівноваженість - неурівноваженість, цілісність - неповнота характеру, сила характеру - безхарактерність. Визначено компоненти структури характеру та їх змістові конструкти (альтруїзм - егоїзм, чесність - лицемірство, терплячість - слабовілля та ін.); а також типів (глибоко-дисгармонійний, м'яко-дисгармонійний, жорстко-дисгармонійний, духовно-гармонійний) і рівні гармонійності характеру (дисгармонійний, потенційно-дисгармонійний, адаптований і гармонійний характер). Автором обґрунтовано особливості духовно-моральної самоактуалізації особистості як методу гармонізації характеру в юнацькому віці, коли гармонізація характеру відбувається шляхом набуття духовно-морального особистісного досвіду.

Н. В. Павлик розробила комплексну концептуальну модель гармонізації характеру в юнацькому віці, яка відображає взаємозв'язок усіх досліджуваних психологічних феноменів: духовно-моральних детермінант, духовно-моральної саморегуляції, підструктур особистості, компонентів характеру й відповідних конструктів дихотомічних рис.

Особливої уваги заслуговує розроблений Н. В. Павлик психодіагностичний

інструментарій, до складу якого входять такі авторські методики як: «Структура і зміст характеру», «Особистісна спрямованість», «Мотивація духовно-морального розвитку», які адаптовані до вивчення особливостей гармонійності характеру і духовно-моральних детермінант особистості в юнацькому віці. Застосування зазначених методик розширить можливості психодіагностичної роботи з юнацтвом з метою визначення наявного рівня гармонійності характеру і зону найближчого характерологічного розвитку особистості в юнацькому віці.

У четвертому розділі дисертації дисертантка описала результати емпіричного дослідження психологічних особливостей гармонійності характеру і духовно-моральних детермінант у старшокласників, учнів ПТНЗ студентів ВНЗ та духовного училища. Особливо хочемо відзначити, що оскільки це дослідження тісно пов'язане з проблемою духовно-морального виховання сучасної молоді, то важливим та позитивним аспектом є те, що дисертантка розглядає її в широкому й різноплановому контексті: особливостей та специфіки духовно-морального виховання в умовах загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів. Таким чином вона охоплює дослідженнями різні соціальні групи молодого покоління і в освітньо-професійному і в статево-гендерному аспекті.

У результаті проведеного констатувального експерименту дисертантка доводить, що в юнацькому віці відбувається активізація характерологічного розвитку, який набуває гармонійного або дисгармонійного вектору залежно від духовно-морального досвіду й професійної спрямованості особистості.

Дисертанткою емпірично доведено конструктивність впливу духовно-моральних детермінант на гармонійність характеру сучасної молоді.

Різнобічне статистичне опрацювання експериментальних даних методами кореляційного, регресійного та факторного аналізу дозволила авторці встановити закономірності гармонізації характеру в юнацькому віці та підтвердити вірогідність отриманих результатів дослідження.

Визначені у процесі дослідження особливості духовно-моральної детермінації гармонійності характеру юнаків та дівчат є прикладом вдалого вирішення проблеми унаочнення складної концептуальної побудови і безперечним авторським доробком у досліджуваній галузі. У ній показані суттєві етапи гармонізації характеру особистості (початковий, основний і духовно-гармонійний), ґрунтовно описані фактори гармонізації характерологічного розвитку особистості юнаків і дівчат.

Представлений формувальний експеримент спрямований на гармонізацію характеру старшокласників і студентів шляхом духовно-моральної самоактуалізації особистості. В ході формувального експерименту дисертантка впроваджує ряд психолого-педагогічних інновацій: розробку розвивальної програми і спецкурсу, що включає лекційні та психотренінгові заняття.

Показники розвитку духовного потенціалу і гармонійності характеру юнацтва, отримані за результатами повторної діагностики є свідченням успішної експериментальної апробації розробленого методичного інструментарію, завдяки чому є доречним рекомендувати його для подальшого використання у психолого-педагогічній практиці.

На основі узагальнення результатів констатувального та формуального експериментів дисертанткою було розроблено методичні рекомендації щодо гармонізації характеру юнаків і дівчат. Методичні рекомендації можуть бути використані в умовах навчально-виховного процесу у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах. У рекомендаціях підкреслюється, що запровадження духовно-морального напрямку в психолого-педагогічній роботі з юнацтвом потребує відповідної психологічної підготовки педагогічного персоналу, яка стосується, передусім, підвищення рівня духовності й моральності самих психолого-педагогічних працівників.

У методичних рекомендаціях зазначається, що цілеспрямованому розвитку духовно-моральних детермінант гармонізації характеру особистості в юнацькому віці сприяє проблемний і творчий характер психолого-педагогічної роботи, спрямованої на: підвищення рівня духовно-моральної просвіти юнацтва; стимулювання мотивації духовно-морального розвитку; психологічну допомогу у духовно-моральному самовизначенні, знаходженні головних сенсів свого життя, у набутті позитивного досвіду моральних вчинків. Для гармонізації характеру юнаків і дівчат доцільно використовувати психологічне консультування, соціально-психологічні тренінги, факультативи, рольові ігри, диспути, перегляд та обговорення фільмів морального змісту.

Висновки до дисертації відповідають поставленим завданням і ґрунтовно висвітлюють основний зміст роботи. Автореферат відображає основні структурні елементи та зміст дисертації. Результати дослідження та рекомендації, що наведені в дисертації досить повно викладено в 65 опублікованих працях.

Загалом, Н. В. Павлик проявила себе як висококваліфікований, широко ерудований і творчо налаштований психолог, здатний до успішного здійснення складних теоретико-експериментальних досліджень.

Разом з цим слід висловити деякі зауваження та побажання щодо змісту дослідження та його оформлення.

1. При вивченні структури та змісту характеру в юнацькому віці дисертантка досліджує непропорційну кількість респондентів у різних вибірках (наприклад, від 60 учнів будівельного коледжу до 196 студентів Інституту суспільства). Для проведення порівняльного аналізу певного психічного явища у різновікових вибірках доцільно використовувати рівнозначно співвідносну кількість досліджуваних.

2. У запропонованій дисертанткою типологізації характерів (глибоко-дисгармонійний, м'яко-дисгармонійний, жорстко-дисгармонійний, духовно-гармонійний) викликає питання відсутність проміжного чи перехідного типу, оскільки перехід робиться від декількох (3) виділених типів дисгармонійності і відразу до духовно-гармонійного. Нам видається, що і за структурними, і за змістовими характеристиками доречним було б введення перехідного «гармонійного чи гармонійно-адаптивного» типу, що узгоджувалося б і з виділеними рівнями гармонійності характеру.
3. В якісному аналізі гармонійності чи дисгармонійності характеру досліджуваних було б цікавим розглянути питання співвідношення вікових криз індивідуального психічного розвитку особистості юнаків і дівчат з кризами їх духовно-морального становлення.
4. В тексті дисертації зустрічаються стилістичні помилки та певні порушення (наприклад невідповідність шрифтів) в оформленні таблиць і рисунків.

Проте, зазначені зауваження та побажання не знижують наукової цінності дисертаційної роботи, яка має важливе теоретичне і практичне значення для розвитку вікової і педагогічної психології та вирішення нагальних морально-духовних проблем розвитку молодого покоління. Результати дослідження можуть бути використані в роботі психологів, педагогів, класних керівників та кураторів студентських груп, психологів і соціальних працівників освітніх, виховних та навчальних закладів.

Загалом, аналіз змісту дисертації та автореферату дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Павлик Наталії Василівни «Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці» є завершеним самостійним дослідженням, яке містить наукову новизну, має практичну значущість і відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а його авторка заслуговує присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - «Педагогічна та вікова психологія».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
завідувачка кафедри загальної і соціальної
психології та психотерапії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

